

ВЕРХОГЛЯД-ГЕРАСИМЕНКО О. В.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального
процесу та оперативно-розшукової
діяльності
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

МАРОЧКІН О. І.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального
процесу та оперативно-розшукової
діяльності
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

ЦИКОЛЯ Л. Ц.,

студентка міжнародно-правового
факультету
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 341.131.5 (094.5)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-1-34>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА АПЕЛЯЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті проаналізовано питання щодо реалізації конституційних гарантій на апеляційний перегляд судових рішень під час досудового розслідування. На підставі проведеного дослідження сформульовані критерії оцінки доцільності законодавчого обмеження права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді у кримінальному провадженні.

Ключові слова: право на апеляційний перегляд судових рішень, апеляційне оскарження, слідчий суддя, ухвала слідчого судді, судовий захист прав і свобод людини.

В статье проанализированы вопросы реализации конституционных гарантий на апелляционный пересмотр судебных решений во время досудебного расследования. На основании проведенного исследования сформулированы критерии оценки целесообразности законодательного ограничения права на апелляционное обжалование определений следственного судьи в уголовном производстве.

Ключевые слова: право на апелляционный пересмотр судебных решений, апелляционное обжалование, следственный судья, определение следственного судьи, судебная защита прав и свобод человека.

The article analyzes the implementation of constitutional guarantees for an appeal review of court decisions during the pre-trial investigation. On the basis of the conducted research, there are formulated criteria for assessing the feasibility of a legislative restriction of the right to appeal the decisions of the investigating judge in criminal proceedings.

Key words: *the right to appellate review of court decisions, appeal proceedings, the investigating judge, decision of the investigating judge, judicial protection of human rights and freedoms.*

Вступ. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України).

Шестирічний досвід застосування Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) виявив низку проблем практичного характеру, які безпосередньо пов'язані із захистом прав і свобод людини у кримінальному провадженні та викликані недосконалістю правового регулювання окремих процесуальних питань й неоднозначністю тлумачення окремих процесуальних норм. Однією з таких є проблема реалізації конституційних гарантій на апеляційний перегляд судових рішень під час досудового розслідування. Адже саме на цьому етапі кримінального провадження особа, чиї інтереси обмежуються у зв'язку із проведенням процесуальних дій, є найменш захищеною, а тому і потребує ефективного судового захисту як під час прийняття слідчим суддею процесуальних рішень, що віднесені до його компетенції, так і під час їх апеляційного перегляду. З огляду на це вказана проблема є актуальною та такою, що потребує ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо виправданості законодавчого обмеження можливості апеляційного оскарження ухвал слідчого судді, а також вирішення теоретичних і практичних питань, пов'язаних із визначенням критеріїв оцінки доцільності такого обмеження.

Для досягнення зазначеної мети ставилися такі основні завдання: охарактеризувати чинне правове регулювання апеляційного оскарження ухвал слідчого судді у кримінальному провадженні; визначити основні тенденції судової практики апеляційного оскарження ухвал слідчого судді у кримінальному провадженні; визначити європейські стандарти, конституційні засади та правові позиції Верховного Суду щодо апеляційного оскарження ухвал слідчого судді; дослідити правові наслідки законодавчого обмеження права на оскарження ухвал слідчого судді; на підставі проведеного дослідження сформулювати критерії оцінки доцільності законодавчого обмеження права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді у кримінальному провадженні.

Результати дослідження. На даний час у науці кримінального процесу та в судовій практиці актуальним є питання оскарження ухвал слідчого судді з огляду на встановлені КПК обмеження. Так, ч. 1 та 2 ст. 309 КПК містять вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді (ч. 3 ст. 309 КПК). Водночас, ураховуючи те, що обґрунтованість наявності такого вичерпного переліку у ст. 309 КПК є дискусійною, можна констатувати, що до нього не входять деякі ухвали слідчого судді, неможливість апеляційного оскарження яких може призвести до порушення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Так, під час дослідження судової практики встановлено, що в апеляційному порядку оскаржувалися такі ухвали слідчого судді: про застосування запобіжного заходу у вигляді застави [2]; про надання дозволу на проведення обшуку [3]; про задоволення скарги на без-

діяльність слідчого, яка полягала в нерозгляді клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій [4]; про відмову в задоволенні скарги захисника на незаконне затримання особи [5]; про надання дозволу на проведення огляду земельних ділянок [6]; про відмову в задоволенні клопотання слідчого про узаконення огляду [7]; про залишення без задоволення заяви про відвід слідчих суддів [8]; про заміну адвоката на іншого адвоката для здійснення захисту під час розгляду клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування [9]; про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування [10]; про задоволення скарги на бездіяльність слідчого щодо неповернення тимчасово вилученого майна [11]; про задоволення скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягала в ненаданні для ознайомлення висновку експерта [12].

У кожному з досліджених випадків за результатами розгляду ухвалою апеляційного суду відмовлено у відкритті провадження за апеляційною скаргою. Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що в силу вимог ч. 4 ст. 399 КПК скаргу подано на рішення слідчого судді, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, зазначаючи при цьому, що у ст. 309 КПК передбачено вичерпний перелік (який розширеному тлумаченню не підлягає) ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Верховний Суд погоджувався з такими висновками судів апеляційної інстанції, відмовляючи в задоволенні касаційної скарги на такі рішення апеляційних судів.

На окрему увагу заслуговує можливість оскарження ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, оскільки КПК передбачає суттєву умову для забезпечення такого права. Так, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів може бути оскаржена в разі, якщо таким доступом дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність.

Як зазначив Верховний Суд у постанові від 08.05.2018 року, зацікавлена особа, що оскаржує в апеляційному порядку ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має довести, що ця ухвала є предметом апеляційного оскарження у значенні п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК. Таким чином, питання про те, чи є ухвала такою, що перешкоджає зацікавленій особі здійснювати свою діяльність, є питанням прийнятності апеляційної скарги, яке вирішується судом на стадії відкриття провадження. Тому зацікавлена особа на цій стадії має довести прийнятність апеляційної скарги, тобто надати *prima facie* докази тим обставинам, які є суттєвими для вирішення питання, чи може бути ухвала слідчого судді оскаржена в апеляційному порядку. Хоча надання таких доказів не виключає можливості того, що в разі відкриття провадження і проведення змагального розгляду ці доводи будуть спростовані іншою стороною, однак вже на стадії відкриття мають давати судді підстави вважати, що якщо докази не будуть спростовані під час апеляційного розгляду, ухвала слідчого судді є такою, що перешкоджає нормальній діяльності господарюючого суб'єкта [13].

Дослідження судової практики оскарження ухвал слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів свідчить про те, що апеляційні суди переважним чином відмовляють у відкритті провадження за апеляційними скаргами. Мотивами таких рішень суду є те, що ухвала слідчого судді стосується надання тимчасового доступу до речей і документів шляхом ознайомлення з інформацією, одержання копії необхідних даних із можливості здійснення фотокопіювання та без надання дозволу на їх вилучення [14], а також те, що не було доведено будь-яких реальних перешкод, які б унаслідок задоволення клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів стали на заваді поточної діяльності юридичної особи [15].

На відміну від вищевказаних судових рішень, у випадку наявності підстав вважати, що вилучення відповідних документів позбавить ТОВ можливості здійснювати свою господарську діяльність, Верховний Суд своєю постановою від 25.09.2018 року задовольнив касаційну скаргу та скасував ухвалу апеляційного суду, якою було відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого

судді про надання тимчасового доступу до речей і документів із можливістю вилучення оригіналів документів [16].

Крім того, встановлено випадки, коли оскаржувалися ухвали слідчого судді, що не передбачені кримінальними процесуальними нормами, зокрема: про надання дозволу на примусове відібрання зразків погрудних зображень (фото) підозрюваного для проведення судово-портретної експертизи [17]; щодо рішення слідчого про оголошення особи в розшук [18]; про часткове задоволення скарги на постанову слідчого про відмову в задоволенні клопотання та зобов'язання слідчого визнати речовим доказом нежитлове приміщення [19].

При цьому слід зазначити, що визначними для вирішення питань, пов'язаних із оскарженням ухвал слідчого судді, що не передбачені кримінальними процесуальними нормами, є правові позиції Верховного Суду. Так, у постанові від 12.10.2017 року, яка стосувалася оскарження ухвали апеляційного суду про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді про задоволення скарги на бездіяльність прокурора, яка полягала у відмові в задоволенні клопотання захисника про закриття кримінального провадження, Верховний Суд України сформулював такий правовий висновок: «У разі постановлення слідчим суддею ухвали, що не передбачена кримінальними процесуальними нормами, до яких відсилають положення ч. 3 ст. 309 КПК, суд апеляційної інстанції не вправі відмовити в перевірці її законності, посилаючись на приписи ч. 4 ст. 399 КПК. Право на апеляційне оскарження такого судового рішення підлягає забезпеченню на підставі п. 17 ч. 1 ст. 7 та ч. 1 ст. 24 КПК, які його гарантують, з огляду на положення ч. 6 ст. 9 КПК, яка встановлює, що у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК» [20].

Наведена позиція суду пов'язана, на нашу думку, з тим, що набрання законної сили та виконання рішення, яке не передбачено КПК, може суттєво порушити права учасників кримінального провадження, у зв'язку із чим перевірка його законності апеляційним судом є правовим механізмом, який у даному випадку є необхідним та дозволяє мінімізувати негативні наслідки такого судового рішення. Адже рішення судової влади можуть бути змінені або скасовані лише самою судовою владою і винятково в порядку, передбаченому законом.

Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи можливість оскарження ухвали апеляційного суду, якою відмовлено у відкритті провадження за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді про призначення комплексної позапланової перевірки щодо законності та цільового використання земельної ділянки посадовими особами, в постанові від 23.05.2018 року погодилася із вищезазначеним правовим висновком Верховного Суду України, викладеним у постанові від 12.10.2017 року та зазначила, що апеляційні суди зобов'язані відкривати апеляційне провадження за скаргами на ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення позапланових перевірок [21].

Слід зазначити, що дослідженням судової практики з Єдиного державного реєстру судових рішень встановлено, що якщо до винесення постанови Великої Палати від 23.05.2018 року Верховний Суд відмовляв у задоволенні касаційної скарги на ухвалу апеляційного суду про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді про призначення позапланових документальних перевірок із питань дотримання законодавства [22], то після формулювання зазначеної правової позиції Великої Палати Верховний Суд лише задовольняв такі касаційні скарги повністю [23] або частково [24]. Така тенденція стосується й інших ухвал слідчого судді, що не передбачені кримінальними процесуальними нормами.

При цьому важливо зазначити, що оскарження ухвал слідчого судді, що не передбачені кримінальними процесуальними нормами, містить у собі загрозу певної процесуальної невизначеності. Так, право на оскарження у кримінальному провадженні забезпечується встановленням у нормах КПК порядку і строків подання і розгляду скарг на дії, бездіяльність і рішення суду, слідчого судді, прокурора, слідчого. Гарантією ж здійснення права на оскарження дій, бездіяльності та рішень у кримінальному провадженні є обов'язок поса-

дових осіб роз'яснювати порядок оскарження під час проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень, а також забезпечувати можливість цих прав. Тож незрозумілим є, який саме порядок, строки та інші суттєві умови оскарження має роз'яснити слідчий суддя в такому випадку для оскарження відповідної ухвали.

Перш ніж перейти до аналізу правомірності законодавчих обмежень права на оскарження рішень на конкретних прикладах, слід звернутися до конституційно-правового регулювання питання оскарження рішень суду.

Так, частина 1 ст. 55 Конституції України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55 Конституції України).

Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України до основних засад судочинства належить забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України стаття 55 Конституції України встановлює принцип, відповідно до якого в суді можуть оскаржуватися будь-які рішення, дії та бездіяльність. Тим самим створено механізм реалізації конституційного права особи на судовий захист прав і свобод людини і громадянина (абз. 9 п. 2, п. 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду від 25.11.1997 р. № 6-зп) [25].

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 08.04.2015 року № 3-рп/2015 зазначає, що Верховна Рада України, визначаючи законом судоустрій та судочинство, повинна встановлювати такий обсяг права учасників судового провадження на інстанційне оскарження рішення місцевого суду, який би забезпечував ефективний судовий захист. Обмеження доступу до апеляційної чи касаційної інстанції можливе лише у виняткових випадках з обов'язковим дотриманням конституційних норм і принципів. Встановлюючи обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, законодавець повинен керуватися такою складовою принципу верховенства права, як пропорційність (абз. 1 п.п. 2.2 п. 2). За правовою позицією Конституційного Суду України обмеження прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним.

Таким чином, згідно з Конституцією України допускається можливість обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду, однак воно не може бути свавільним та несправедливим. Таке обмеження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України; переслідувати легітимну мету; бути зумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим. У разі обмеження права на оскарження судових рішень законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права на судовий захист і не порушувати сутнісний зміст такого права (абз. 3 підп. 2.2 п. 2) [28].

Встановлення законодавцем такого обмеження права на апеляційне оскарження рішень слідчого судді має на меті забезпечення належного здійснення правосуддя через розумне регулювання кількості справ, що надходять до судів апеляційної інстанції, та створення умов для ефективного використання обмежених ресурсів судової влади [29].

Важливими для вирішення питання можливості оскарження ухвал слідчого судді є правові позиції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Так, стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) забезпечує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. При цьому в межах «права на суд» право доступу до правосуддя розуміється як можливість ініціювати судове провадження (справа Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії від 19.12.1997 року) [30]. Право особи на апеляційне оскарження спрямоване насамперед на реалізацію гарантованого ст. 6 Конвенції права на справедливий суд. Забезпечення такого права є однією з важливих гарантій ухвалення правосудного рішення у кримінальному провадженні [31].

Як зазначає ЄСПЛ, Конвенція має на меті захист не теоретичних або ілюзорних, а конкретних та дійсних прав. Держава має забезпечити ефективність права на доступ до правосуддя, і хоча вона є вільною у використанні засобів для цієї мети, Конвенція вимагає, щоб особа реально користувалася своїм правом доступу до правосуддя на умовах, що не суперечать п. 1 ст. 6 (Ейрі проти Ірландії від 09.10.1979 року) [33]. Згідно з практикою ЄСПЛ у статті 6 Конвенції, якою передбачено право на справедливий суд, не встановлено вимоги до держав засновувати апеляційні або касаційні суди. Там, де такі суди існують, гарантії, що містяться у вказаній статті, повинні відповідати також і забезпеченню ефективного доступу до цих судів (рішення у справі «Делкур проти Бельгії» та «Хоффман проти Німеччини») [34; 35].

Водночас право на суд, одним із аспектів якого є право доступу до суду, не є абсолютним; воно може бути обмеженим. Тим не менше, право доступу до суду не може бути обмежено таким чином або такою мірою, що буде порушена сама його сутність. Ці обмеження повинні мати законну мету та бути пропорційними між використаними засобами та досягнутими цілями (справа «Мельник проти України» від 28.03.2006 року) [32].

Аналізуючи конкретні приклади обмеження права на оскарження ухвали слідчого судді, вважаємо доцільним звернути увагу на два протилежних приклади, які мають різні правові наслідки. Так, однією з ухвал слідчого судді, можливість апеляційного оскарження якої чинним кримінальним процесуальним законодавством не передбачена, є ухвала про відмову в задоволенні скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення. Видається, що таке обмеження стосовно апеляційного оскарження цієї ухвали слідчого судді не відповідає Конституції України та європейським стандартам судочинства з огляду на наступне.

Судова практика апеляційного оскарження ухвал про відмову в задоволенні скарг на бездіяльність, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, свідчить про те, що апеляційні суди зазвичай у таких ситуаціях постановляють ухвалу про відмову у відкритті апеляційного провадження або про повернення апеляційної скарги, посилаючись у мотивувальній частині свого рішення на подання скарги на рішення, яке не підлягає оскарженню. У подальшому, як свідчить вивчення судової практики за Єдиним державним реєстром судових рішень, зацікавлені особи звертаються до Верховного Суду з касаційною скаргою на рішення суду апеляційної інстанції. У таких випадках Касаційний кримінальний суд Верховного Суду своєю постановою відмовляв у задоволенні касаційної скарги, залишаючи без зміни ухвалу апеляційного суду (див., напр., [37]). Таке рішення Верховного Суду оскарженню не підлягає.

На нашу думку, саме відсутність законодавчо передбаченої можливості апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на бездіяльність, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, зумовлює прийняття судами рішень про відмову у відкритті апеляційного чи касаційного провадження за скаргою. Разом із цим відомчий контроль або прокурорський нагляд на стадії початку досудового розслідування не може бути ініційований зацікавленою особою. Тож захист прав, свобод та законних інтересів осіб, залучених до кримінального провадження на цьому етапі, може бути реалізований лише шляхом звернення особи до суду зі скаргою.

У зв'язку із зазначеним можна навести в якості прикладу рішення ЄСПЛ у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства». Суд, зокрема, зазначив, що покладатися на «право на суд», однією зі сторін якого є право доступу, може кожен, хто обгрунтовано вважає, що втручання у здійснення його прав є незаконним, і скаржитися на неможливість вчинити позов у судовому органі, який відповідав би вимогам, встановленим п. 1 ст. 6 Конвенції. Заявник таки дістав доступ до високого суду і відтак до апеляційного суду, але тільки для того, щоб отримати відповідь на законне відхилення його позовів. Таким чином, в окреслених межах він мав доступ до наявних у національній системі засобів правового захисту. Проте цим не обов'язково вичерпуються вимоги п. 1 ст. 6. Належить ще встановити, чи був ступінь

доступу, з огляду на принцип верховенства права у демократичному суспільстві, достатнім для забезпечення «права на суд», гарантованого національним законодавством [26].

Видається, що обмеження законодавцем права особи на оскарження рішення слідчого судді може бути виправданим лише щодо оскарження ухвал, які не обмежують основоположні права, визначені Конституцією та Конвенцією. В інших випадках особи повинні мати право на інстанційне оскарження відповідної ухвали слідчого судді, оскільки у випадку відмови в задоволенні скарги на бездіяльність, яка полягає в невнесенні відомостей до ЄРДР, доступ особи до правосуддя виявляється обмеженим рішенням суду лише однієї інстанції, піддати сумніву компетенцію якої немає можливості.

На користь цієї позиції свідчить і та обставина, що однією з особливостей кримінального провадження є те, що доступ до правосуддя забезпечується, перш за все, на етапі початку досудового розслідування, оскільки ця стадія кримінального провадження є обов'язковою у всіх видах кримінальних проваджень і завжди передує провадженню в суді першої інстанції. Відповідно до передбаченого КПК України порядку досудове розслідування починається лише за умови внесення відомостей до ЄРДР. Невнесення цих відомостей унеможливує початок досудового розслідування, а тому є нездоланною перешкодою для заінтересованої особи отримати доступ до правосуддя.

З огляду на наведене можна дійти висновку, що рішення суду, яким залишено без задоволення скаргу на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, є таким, що перешкоджає подальшому кримінальному провадженню. Крім того, з тих же підстав особа позбавляється й права подати заперечення проти ухвали слідчого судді як альтернативної можливості відновити порушені права.

Тож заборонивши оскарження до суду апеляційної інстанції ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, законодавець, на наш погляд, допустив непропорційність між поставленою метою та вжитими для її досягнення заходами, що призвело до порушення сутнісного змісту фундаментального права кожного на справедливий суд.

Протилежним прикладом ухвали слідчого судді, можливість апеляційного оскарження якої чинним кримінальним процесуальним законодавством не передбачена, є ухвала про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, постановлена в порядку ч. 10 ст. 290 КПК.

Видається, що обмеження в даному випадку можливості апеляційного оскарження ухвали є пропорційним, оскільки за своїм функціональним призначенням рішення слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження спрямоване на запобігання зловживанням стороною захисту наданим правом на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування і забезпечення в такий спосіб можливості вирішення завдань кримінального провадження. Судовий контроль на цьому етапі має превентивний та правозабезпечувальний характер, оскільки дотримуватися мають не тільки права та законні інтереси сторони захисту, а й інших учасників кримінального провадження. До того ж, таке обмеження зумовлене необхідністю дотримання розумних строків (ст. 28 КПК), адже гарантування права на оскарження стороною захисту будь-якої дії сторони обвинувачення під час досудового розслідування може завадити ефективності розслідування. Таким чином, обмеження апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження переслідує легітимну мету.

При цьому, запроваджуючи такі обмеження, законодавець не позбавляє сторону захисту можливості реалізації права на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, оскільки воно може бути забезпечено як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Тож відсутність можливості в даному випадку продовжувати ознайомлення з матеріалами поза строками, передбаченими в ухвалі слідчого судді,

не обмежує право на захист та не перешкоджає доступу особи до правосуддя у зв'язку з тим, що воно може бути в подальшому реалізовано в судових стадіях. Так, відповідно до ч. 3 ст. 309 КПК заперечення проти ухвал слідчого судді можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, а відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання.

Такий порядок видається достатнім для можливої компенсації обмеженого під час досудового розслідування права сторони захисту. У зв'язку із цим, на наш погляд, застосування в даному випадку механізму апеляційного перегляду ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження не є виправданим з огляду на функціональне призначення цього рішення в системі кримінальної процесуальної діяльності.

Висновки. Проведеним дослідженням встановлено невідповідність чинної нормативної моделі реалізації права на апеляційний перегляд судових рішень під час досудового розслідування очікуванням особи, яка залучена до кримінального провадження, на ефективний судовий захист її прав, свобод і законних інтересів. З огляду на це в кожному конкретному випадку законодавчого обмеження права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді слід з'ясувати, чи переслідується легітимна мета – належне здійснення правосуддя, та дотримано принцип пропорційності в тому сенсі, що заявники мають альтернативні засоби захисту їхніх конвенційних прав [27]. Дослідженню також підлягає питання, чи позбавляє таке обмеження доступу до правосуддя, а також чи передбачено в подальшому механізм реалізації права на судовий захист обмежених прав і свобод людини. При цьому слід наголосити, що такий механізм судового захисту має бути не лише наявним та ефективним, а й невідкладним із метою недопущення непоправного порушення прав і свобод людини. Лише в такому випадку, на наше переконання, кримінальне провадження відповідатиме стандартам справедливого судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 05 вересня 2018 року, судова справа № 295/10909/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76381084> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
2. Постанова Верховного Суду від 28 лютого 2018 року, судова справа № 760/12489/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72561274> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
3. Постанова Верховного Суду від 19 квітня 2018 року, судова справа № 761/24177/15. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627813> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
4. Постанова Верховного Суду від 6 листопада 2018 року, судова справа № 522/22684/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77801242> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
5. Постанова Верховного Суду від 26 липня 2018 року, судова справа № 461/6557/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75528645> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
6. Постанова Верховного Суду від 19 квітня 2018 року, судова справа № 295/13086/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73565788> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
7. Постанова Верховного Суду від 15 березня 2018 року, судова справа № 297/1176/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72850731> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
8. Постанова Верховного Суду від 01 листопада 2018 року, судові справи №№ 208/729/17-к, 208/1039/17-к. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654066> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
9. Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2018 року, судова справа № 757/56487/17-к. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77685005> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
10. Постанова Верховного Суду від 22 березня 2018 року, судова справа № 757/10528/17-к. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73001381> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
11. Постанова Верховного Суду від 08 листопада 2018 року, судова справа № 259/3890/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77848671> (дата звернення : 10.01.2019 р.).

12. Постанова Верховного Суду від 20 вересня 2018 року, судова справа № 554/3085/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76673195> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
13. Постанова Верховного Суду від 8 травня 2018 року, судова справа № 521/2151/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73952214> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
14. Постанова Верховного Суду від 27 вересня 2018 року, судова справа № 161/13512/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76886804> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
15. Постанова Верховного Суду від 18 вересня 2018 року, судова справа № 466/7172/2017.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76746393> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
16. Постанова Верховного Суду від 25 вересня 2018 року, судова справа № 757/4711/18-к.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76812035> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
17. Постанова Верховного Суду від 13 вересня 2018 року, судова справа № 285/1673/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76822780> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
18. Постанова Верховного Суду від 2 жовтня 2018 року, судова справа № 522/15961/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76972457> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
19. Постанова Верховного Суду від 15 листопада 2018 року, судова справа № 642/831/18.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77969039> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
20. Постанова Верховного Суду України від 12 жовтня 2017 року, судова справа № 757/49263/15-к. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70326277> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
21. Постанова Верховного Суду від 23 травня 2018 року, судова справа № 243/6674/17-к.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475959> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
22. Постанова Верховного Суду від 15 лютого 2018 року, судова справа № 757/2200/17-к.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72349130> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
23. Постанова Верховного Суду від 19 липня 2018 року, судова справа № 757/4949/17-к.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75473810> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
24. Постанова Верховного Суду від 18 червня 2018 року, судова справа № 761/30429/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842767> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25.11.1997 № 6-зп. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
26. Справа «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (заява № 8225/78): рішення Європ. суду з прав людини від 28.05.1985 року. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"itemid":\["001-113041"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{) (дата звернення : 10.01.2019 р.).
27. Справа «Ернст та ін. проти Бельгії» (заява № 33400/96): рішення Європ. суду з прав людини від 15.07.2003. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"itemid":\["001-185169"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{) (дата звернення : 10.01.2019 р.).
28. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 2 ст. 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 р. № 3-рп/2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15>. (дата звернення : 10.01.2019 р.).
29. Постанова Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року, судова справа № 646/5552/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77312952> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
30. Справа «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії» (заява № 26737/95): рішення Європ. суду з прав людини від 19.12.1997 року. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58127> (дата звернення : 10.01.2019 р.).
31. Постанова Верховного Суду від 05 вересня 2018 року, судова справа № 216/5346/17.
URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76381505> (дата звернення : 10.01.2019 р.).

32. Справа «Мельник проти України» (заява № 23436/03): рішення Європ. суду з прав людини від 28.05.2006 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_037 (дата звернення : 10.01.2019 р.).
33. Справа «Ейрі проти Ірландії»: рішення Європ. суду з прав людини від 09.10.1979 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_332 (дата звернення : 10.01.2019 р.).
34. Справа «Делкур проти Бельгії» (заява № 2689/65): рішення Європ. суду з прав людини від 17.01.1970 року. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"itemid":\["001-100645"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{). (дата звернення : 10.01.2019 р.).
35. Справа «Хоффманн проти Німеччини» (заява № 34045/96): рішення Європ. суду з прав людини від 11.10.2001 року. URL : http://www.rpqi.narod.ru/echr/anouther_3/hoffmann.htm (дата звернення : 10.01.2019 р.).
36. Справа «Екбатані проти Швеції»: рішення Європ. суду з прав людини від 26.05.1988 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_162 (дата звернення : 10.01.2019 р.).
37. Постанова Верховного Суду від 19 квітня 2018 року, судова справа № 496/2308/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627807> (дата звернення : 10.01.2019 р.).

КРЕТ Г. Р.,

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Касаційного кримінального суду
(Верховний Суд)

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-1-35>

СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У статті досліджено правові позиції Верховного Суду стосовно визначення змісту стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному процесі. На підставі узагальнення практики Верховного Суду визначено критерії, якими характеризується вказаний стандарт доказування.

Ключові слова: стандарти доказування, міжнародні правові стандарти доказування, стандарт доказування «поза розумним сумнівом», кримінальне провадження, Верховний Суд.

В статье исследованы правовые позиции Верховного Суда относительно определения содержания стандарта доказывания «вне разумного сомнения» в уголовном процессе. На основании обобщения практики Верховного Суда определены критерии, которыми характеризуется указанный стандарт доказывания.

Ключевые слова: стандарты доказывания, международные правовые стандарты доказывания, стандарт доказывания «вне разумного сомнения», уголовное производство, Верховный Суд.

